

УДК 821.161.2

Завальська Л.В.

ПРОБЛЕМА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Статтю присвячено дослідженню політичних текстів, що функціонують у двомовному інформаційному середовищі. Визначено особливості перекладу політичних текстів, з'ясовано специфіку перекладу проблемних аспектів та мовних одиниць, запропоновано способи перекладу політичних текстів.

Ключові слова: політична комунікація, політичний текст, переклад, трансформація.

Завальская Л. В. Проблема русско-украинского перевода политических текстов. *Статья посвящена исследованию политических текстов, функционирующих в двуязычном информационном среде. Определены особенности перевода политических текстов, выяснена специфика перевода проблемных аспектов и языковых единиц, предложены способы перевода политических текстов.*

Ключевые слова: политическая коммуникация, политический текст, перевод, трансформация.

Zavalska L. Problem of political texts' Russian-Ukrainian translation. *The article studies the political texts that function in a bilingual information environment. The features of the translation of political texts. The specificity of the problematic aspects of translation and linguistic units. The article suggests ways to translate political texts.*

Keywords: political communication, political text, translation, transformation.

У полікультурному інформаційному просторі переклад стає одним з визначальних засобів, що впливають на формування й адаптацію вербальної інформації, зокрема й політичних текстів. Наукові розвідки, присвячені проблемам перекладу (праці Л. Бархударова, В. Комісарова, В. Коптілова, Я. Рецкера та ін.), здебільшого висвітлюють теоретичні аспекти перекладознавства та регламентують методи й реалізацію техніки перекладу. Проте окремі проблеми перекладознавства, пов'язані з міжкультурною комунікацією набувають особливої актуальності, зважаючи на те, що «одне й те саме поняття, один й той самий фрагмент реальності має різні форми мовного вираження в різних мовах» [4, 49]. Крім того, такий тип соціолінгвістичного дискурсу (В. Карасик [2, 281]), як політичний, актуалізує нові аспекти перекладознавства: для політичних текстів насамперед характерна актуалізація чинника адресата (див. [5]). Саме орієнтація на адресата визначає змістове наповнення й вибір мовних засобів у політичному тексті, зокрема це

важливо в ситуації двомовності, що склалася в південному регіоні. У такій ситуації тексти, що функціонують у політичній комунікації, часто готують або двома мовами (українською та російською), або перекладають відповідною мовою. Зважаючи на це, набуває **актуальності** проблеми адекватності перекладу політичних текстів.

Мета наукової статті – проаналізувати політичні агітаційні тексти однакового змісту, створені для паралельного функціонування російською та українською мовами. Мета визначила розв’язання таких **завдань**: визначити напрям перекладу політичних текстів, порівняти двомовні тексти, виявити перекладацькі проблеми та запропонувати власний варіант перекладу.

Для аналізу перекладів політичних рекламних текстів ми обрали листівки, що функціонували під час останніх виборів до Верховної Ради в 2012 році в двомовному варіанті: однакові листівки, текст у яких подано двома мовами, тобто було підготовлено два паралельних варіанти політичних листівок. Не всі політичні сили вдавалися до таких заходів, зокрема в південному регіоні, де домінувала російська мова, але окремі політичні сили готували друковану продукцію двома мовами, саме ці приклади ми і розглянемо.

Листівка політичної сили В. Кличка «УДАР» містить програмні положення партії. Перша частина програми подана у вигляді тез «5 ударів «УДАРу». Представимо тексти листівок у формі таблиці:

<i>Українською мовою</i>	<i>Російською мовою</i>
Удар по корупції Знищити підвалини корупційної системи	Удар по коррупции Разрушить основы коррупционной системы
Удар по безвідповідальності влади Забезпечити ефективний захист людини	Удар по безответственности власти Обеспечить эффективную защиту человека
Удар по нерівності Гарантувати рівність шансів на успіх для кожного	Удар по неравенству Гарантировать равенство шансов на успех для каждого
Удар по безправ'ю місцевих громад Підтримати реальне місцеве самоврядування	Удар по бесправию местных громад Поддержать реальное местное самоуправление
Удар по бідності Досягти європейських стандартів життя	Удар по бедности Достичь европейских стандартов жизни

Як бачимо з порівняльної таблиці, первинним текстом був російський, оскільки в ньому немає жодних стилістичних помилок і порушень, тоді як в українському окремі перекладені позиції викликають негативну реакцію. Зупинимося на проблемних моментах.

1. Російське словосполучення «разрушить основи» перекладено українською як «знищити підвалини», що вважаємо невдалим. Тут наявна семантична трансформація дієслівної частини, оскільки в буквальному перекладі рос. *разрушить* – укр. *зруйнувати*.

У тлумачному словнику російської мови зафіксовано:

Разрушить – 1. Уничтожить, руша, ломая. 2. Ликвидировать, заставить исчезнуть. 3. Привести в упадок, ввергнуть в тяжёлое (обычно болезненное) состояние. 4. Нарушить, внести беспорядок во что-л. 5. Нарушить единство чего-л., тесную связь между членами чего-л. [1, с. 564]. На нашу думку, в контексті актуалізовано друге значення лексеми: «ліквідувати, змусити щезнути», тому що воно використовується не лише в предметному значенні іменника, на який скеровано дію, а й в абстрактному значенні.

Українське дієслово «знищити», вжите в листівці, має такі значення: **Знищувати, знищити**. 1. Вбиваючи, нищачи і т. ін., припиняти існування кого-, чого-небудь, призводити до загибелі, смерті. // Руйнувати, псувати що-небудь, ламаючи, рвучи і т. ін. // Скасовувати, ліквідувати що-небудь. 2. Припиняти, усувати (дію, вияв і т. ін. чого-небудь). 3. розм. З'їдати, випивати все, нічого не залишаючи. 4. перен., розм. Пригнічувати, принижувати кого-небудь своєю вищістю, перевагою в чомусь; // Критикувати [3, Т. 3, с. 664]. Перекладач, обравши лексему *знищити*, використав її перше пряме значення «скасовувати, ліквідувати що-небудь», яке найбільшою мірою відповідає російському слову та його значенню.

Український прямий відповідник до лексеми «разрушить» – дієслово «зруйнувати» має такі значення: **Зруйнувати**. – 1. Перетворити на руїни, розбити, розламати. // Порушити цілісність чого-небудь; пошкодити. // перен. Довести до повного розорення, розвалу. 2. перен. Порушити, розладнати або знищити що-небудь [3, Т. 3, с. 718]. Як бачимо, це слово має меншу сполучуваність і вужче значення, тому вибір дієслівного компонента є вдалим. Однак його поєднання з іменниковою частиною спотворює переклад.

Словосполучення «разрушить основи» містить полісемічну іменникову лексему, що в російській мові тлумачать у такий спосіб: **Основа**. – 1. Опорная часть какого-л. предмета, на который

укрепляются остальные его части; каркас, остов. 2. То, на чём строится, зиждется, создаётся что-л.; источник; основание. 3. *только мн.*: основы, -ов. Начала, устои. (выступать против существующего порядка вещей). 4. *только мн.*: основы, -ов. Исходные, главные положения какой-л. отрасли знаний или направления научной деятельности, теории и т.п. 5. *Спец.* Продольные нити в ткани. 6. *Грамм.* Часть слова, которая включает в себе его лексическое значение и в которую кроме корня может входить приставка и суффикс [1, с. 783]. У словниковій статті нас цікавить переносне значення, пов'язане з абстрактною семантикою. Воно вказує на джерело, основу чогось.

Тлумачний словник української мови фіксує таку ж лексему з багатьма значеннями, що охоплюють усе семантичне поле, представлене в російській мові: **Основа.** – 1. Нижня опорна частина чого-небудь (будівлі, споруди, конструкції і т. ін.). // Грунт, на якому закладається будівля, споруда. // Нижня частина предмета, на якій тримається решта його або якою він прикріплюється до чого-небудь. 2. перен. Те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується. // Головна складова частина чого-небудь; серцевина, ядро. // Найважливіша частина змісту чого-небудь. // тільки мн. Головні засади, підвалини чого-небудь (моралі, поведінки і т. ін.). // тільки мн. Провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності. // Джерело, база виникнення, розвитку чого-небудь. Закладати (закласти) основи; Лежати в основі чого; Лягати (лягти) в основу чого; Ставати (стати) за основу (основою) чого – бути (стати) головним, визначальним елементом у виникненні, створенні чого-небудь. 3. тільки мн. Найважливіші, вихідні положення чого-небудь (науки, теорії і т. ін.). // Навчальний предмет, змістом якого є сукупність найважливіших відомостей з певної галузі науки. 4. Головна умова, запорука чого-небудь. // Визначальна риса, ознака чого-небудь. 5. Подовжні нитки в тканині, а також пряжа для них. 6. спец. Хімічна сполука, що утворює з кислотами сіль. 7. мат. Сторона геометричної фігури або площина геометричного тіла, перпендикулярна до їх висоти. 8. лінгв. Частина слова, що є носієм його основного значення. 9. заст., рідко. Заснування [3, Т. 5, с. 775].

В українській мові семантика лексеми ширша, а переносне значення охоплює більше значеннєвих компонентів. Воно одночасно вказує і на джерело, базу виникнення, і на абстрактне базування чогось. Словник фіксує і контекстуальне значення, яке нас цікавить: «закладати основи», «лежати в основі», тобто українське слово

повною мірою відповідає семантиці російської лексеми. Тоді як вжите в листівці слово «підвалини» має вузьке значення: **Підвалина**. – 1. Товста балка, що є основою дерев'яної стіни. // перев. мн. Фундамент будови, якого-небудь устаткування і т. ін. 2. перев. мн., перен. База, опора, основа чого-небудь. // Наукові, ідеологічні основи, вихідні положення, норми чого-небудь. [3, Т. 6, с. 402]. У переносному значенні воно виступає синонімом до «основа», але переважно вживається на позначення наукових та ідеологічних основ. Ми не бачимо потреби в перекладі використовувати нове слово, краще залишити лексему «основа». Отже, пропонуємо переклад програмної позиції здійснити в такий спосіб: **Знищити основи корупційної схеми**.

2. Далі в тексті листівки подано розгорнуті виборчі положення, сформульовані під гаслом:

<i>Українською мовою</i>	<i>Російською мовою</i>
Рівень доходів громадян, який дозволить кожному працюючому , не економлячи на харчах та одязі, на місячну зарплату купити холодильник або пральну машину, пересічній сім'ї протягом 5 років придбати автомобіль, протягом 10 років – житло.	Уровень доходов граждан, позволяющий каждому работающему , не экономя на продуктах и одежде, на месячную зарплату купить холодильник или стиральную машину, обычной семье на протяжении 5 лет приобрести автомобиль, на протяжении 10 лет – жилье.

У цьому перекладі з російської мови наявні певні стилістичні порушення, зумовлені невдалим перекладом як лексичних, так і граматичних одиниць.

Російський дієприкметник «работающий» має граматичні категорії активного стану та теперішнього часу. У російській мові такі дієприкметники утворюються за допомогою відповідних суфіксів, у цьому разі суфікса –ущ–. В українській мові такі форми є скоріше винятком, їх заступають іменники, прикметники або підрядні речення. Зважаючи на це, використовувати дієприкметник «працюючий» є ознакою росіянізмів. Ми пропонуємо замінити його підрядним реченням «який працює».

Лексична заміна, що має місце в перекладі слова «продукти» словом «харчі», теж здається нам невдалою. У російській мові слово

«продукти» має такі значення: **Продукт**. мн. **Продукты**. – 1. Предмет как результат человеческого труда. // чего или какой. Предмет, вещество и т.п. как результат труда в какой-л. отрасли производства. 2. *обычно мн.*: продукты, -ов. Предметы питания, съестные припасы. 3. Вещество, образующееся химическим или иным путём из другого вещества. 4. То, что служит для изготовления чего-л. 5. чего. Порождение, следствие, результат чего-л. [1, с. 891].

У тексті листівки йдеться про друге значення лексеми – «продукти харчування», коли слово вживають у формі множини.

В українській мові представлено такі значення слова:

Продукт. – 1. Предмет, що є матеріальним результатом людської праці, діяльності. 2. Наслідок, витвір, результат чого-небудь. 3. Речовина, яку одержують або яка утворюється хімічним чи іншим шляхом із іншої речовини. 4. Речовина, яка служить матеріалом для виготовлення або вироблення чого-небудь. 5. звичайно мн. Їстівні припаси, харчі; продовольство [3, Т. 8. С. 174].

Останнє значення слова відповідає російському, тобто можна залишити в перекладі слово «продукти».

Тоді як лексема «харчі» має лише два значення, перше з яких (його і використали в перекладі) одночасно з нейтральним має стилістичну позначку «розмовне»: **Харчі**, мн. – 1. Те, що споживають, їдять і п'ють; їстівні припаси, їда. // розм. Те саме, що корм. 2. Те саме, що харчування [3, Т. 11, с. 28]. Це накладає відбиток на її сприйняття реципієнтами. Тому в політичному тексті ми пропонуємо уникати такої лексики.

Крім того, складне речення загалом не характерне для текстів політичних листівок. У російському варіанті речення є простим, ускладненим відокремленим означенням (виражене дієприкметниковим зворотом) та відокремленою обставиною (виражена дієприслівниковим зворотом). З огляду на це пропонуємо переробити синтаксичну структуру речення, спростивши його. Наш варіант перекладу такий: *Рівень доходів громадян, що дозволить кожному без економії на продуктах та одязі, на місячну зарплату купити холодильник або пральну машину, а пересічній сім'ї протягом 5 років придбати автомобіль, протягом 10 років – житло*. Ми усунули проблемний дієприкметник та мінімізували кількість відокремлених частин, хоч уникнути використання складного речення повністю і не вдалося.

У політичній листівці Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», створеній також двома мовами, читаємо:

<i>Українською мовою</i>	<i>Російською мовою</i>
Негайно скасуємо пенсійну лже-реформу. Повернемо «дореформений» пенсійний вік і стаж.	Немедленно отменим пенсионную лже-реформу. Вернем «дореформенный» пенсионный возраст и стаж.
Справедливий перерахунок існуючих пенсій, в тому числі – для працюючих пенсіонерів. Підвищимо пенсії мінімум на 334 гривні.	Справедливый перерасчет существующих пенсий, в том числе – для работающих пенсионеров. Повысим пенсии минимум на 334 грн.

У цьому прикладі також стає зрозумілим, що переклад здійснювали з російської мови на українську, на що вказують помилки в українському варіанті листівки. У першому фрагменті неправильно перекладено слово «лже-реформа», тому що український відповідник російського «лживый» є «хибний». Проте в перекладі вважаємо доцільним використати таку ж словотвірну модель з префіксом негативної семантики, тому пропонуємо вжити префікс запозичений псевдо-. У такому разі речення буде таким: *Негайно скасуємо пенсійну псевдореформу*. Значення залишилося без змін, але стилістика відповідає правилам української мови. У другому фрагменті маємо граматичну проблему в перекладі. У реченні «*Справедливий перерахунок існуючих пенсій, в тому числі – для працюючих пенсіонерів*» одразу два неправильно утворених дієприкметника: *існуючий* і *працюючий*. Ми пропонуємо використати граматичну трансформацію, замінивши слово *існуючий* відповідним українським прикметником *наявних*; а слово *працюючий* – підрядною конструкцією. Ми отримаємо таке речення: «*Справедливий перерахунок наявних пенсій, в тому числі – для пенсіонерів, які працюють*».

Отже, аналіз паралельних текстів, створених українською і російською мовами, засвідчив надання пріоритету російській мові як первинній, з якої здійснюється переклад. Українські переклади здебільшого тяжіють до російського тексту, в них наявні росіянізми, зокрема граматичні, а текст рясніє стилістичними помилками. Особливої уваги потребує саме український варіант політичних листівок, що однозначно сприймається як переклад, а не оригінальний текст, тому має на собі відбиток вторинності.

Перспективи подальшого дослідження полягають у створенні реклмендацій щодо адекватного перекладу політичних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой толковый словарь русского языка ; [гл. ред. С. А. Кузнецов]. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
3. Словник української мови в 11 томах. – К. : Наука, 1970-1980.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. 2-е изд. / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово, 2008. – 264 с.
5. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : [монография] / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.